

Little Owl in Flanders in its international context. Van Nieuwenhuysse D., Leysen M. & Leysen K. (red.). 2001. Proceedings of the Second International Little Owl Symposium, 16-18 March 2001, Geraardsbergen, België. Oriolus 67 (2-3): 1-149. Prijs € 20,-. Te bestellen bij Natuurpunt Turnhout, Graatakker 11, B-2300 Turnhout, België, en via <http://www.natuurpunt.be>

Met de huidige kennis en statistische modellen kan een theoretische basis worden gelegd voor een effectieve monitoring en bescherming van de Steenuil, stelt steenuilenonderzoeker Klaus-Michael Exo in zijn inleiding. Daarna volgen zes bijdragen over onderzoek, monitoring en beschermingsstrategie van de Steenuil in Vlaanderen. De strategie die ze daar ontwikkeld hebben om Steenuilen te beschermen, is ambitieus en ingebed in een sterk theoretisch kader waarin zowel inhoudelijke aspecten als methodiek en kennisoverdracht centraal staan. Vervolgens wordt een methode gepresenteerd voor het inventariseren van Steenuilen en dataverwerking. Deze berust op het inventariseren van roepende Steenuilen in 2 x 2 km blokken, dat weer zijn onderverdeeld in 16 blokken van 500 x 500 meter. Vanuit een Geografisch Informatiesysteem (GIS) worden een veelheid aan habitatkenmerken verzameld, die vervolgens via een stapsgewijze regressieanalyse tot minimaal drie omgevingsvariabelen worden teruggebracht die een voorspellende waarde bezitten. Met deze variabelen wordt verder gerekend. Door extrapolatie komt men tot aantalschattingen op basis van habitatkenmerken en bezette blokken. Het model laat twee dingen zien: de habitatvoorkeur van de Steenuil in Vlaanderen en een aantalschatting van het aantal broedparen per habitattypen. In 67% van de gevallen kon de aanwezigheid van Steenuilen in een blok worden voorspeld. Op basis van het model komt men op een populatie van 12 527-13 646 broedparen voor geheel Vlaanderen. Dit zou een toename betekenen van het aantal broedparen dat in 1989-91 voor geheel België nog 4500-6600 paren bedroeg. De auteurs gaan verder niet in op de oorzaken voor deze ogenschijnlijke toename die geheel in tegenstelling is met de populatieontwikkeling in de meeste andere Europese landen. Door validatie zou het model kunnen worden getoetst en zou het daarmee aan kracht en betrouwbaarheid winnen. Het blijft nu steken in een puur theoretische exercitie die door de veelheid en complexiteit aan statis-

tische toetsen niet uitnodigt tot lezen. Het gevaar bestaat dat men zich met een dergelijk model rijk rekent en dat noodzakelijke maatregelen voor bescherming op basis van de huidige cijfers uitblijven. De modeluitkomsten zijn ook vaak wisselend en komen bovendien niet altijd overeen met andere analyses. Zo was voor 1988 geen enkel model in staat een significante voorspelling te leveren, was in 1994 het areaal aan weiden de enige significante voorspellende factor en in 2000 bomenrijen en randen van akkers.

Het monitoren van Steenuilen is een lastige klus, zeker als de inventarisatie is gebaseerd op roepende exemplaren. In een bijdrage van Centili (Italië) over het gebruik van recorders bij het inventariseren van Steenuilen blijkt slechts de helft van de territoriale Steenuilen in de periode februari-juli te reageren op een recorder. Bovendien bleek ruim een derde van de vogels die antwoorden zich op een afstand van meer dan 450 meter van de recorder te bevinden.

In een literatuuroverzicht van de Steenuil worden 1357 referenties uit de periode 1984-2000 genoemd, 72% is verschenen na de jaren zestig. Meer dan 95% van de publicaties behandelt onderzoek in Europa, waarvan Frankrijk en Duitsland het hoogst scoren (samen de helft van alle referenties). Verspreiding, voedsel en habitatkeuze blijken veelvuldig onderzocht, maar thema's als genetica, territoria en landschapsrelaties worden in het overzicht nauwelijks aangetroffen. Het literatuuroverzicht zal op de website van de ILOWG worden geplaatst en zo voor iedereen toegankelijk zijn (zie <http://uk.groups.yahoo.com/group/ilowg>).

Twee bijdragen behandelen de situatie in Nederland. Peter en Wies Beersma vertelden over het gebruik van biociden en mogelijke risico's die (Steen)uilen daarbij lopen. Het zijn vooral de anticoagulantia die worden toegepast bij de bestrijding van ratten en muizen die een risico voor uilen vormen. Door analyse van kadavers zal worden onderzocht of deze stof een rol speelt in de sterfte van Steenuilen, en door gerichte voorlichting zal het gebruik van deze middelen worden ontraden. Jan van 't Hoff schetste de teloorgang van de steenuilenpopulatie op het Groninger land. Het verdwijnen van kleinschalige landschapselementen en daarmee voedselhabitat, alsmede isolatie van broedparen worden genoemd als de belangrijkste aspecten voor het verdwijnen van de Steenuil. Beheer en bescherming zijn gericht op een

snelle verbetering van de habitatkwaliteit op de plaatsen waar nu nog Steenuilen broeden. Inmiddels heeft men in Groningen een eigen website waarop voorlichting over Steenuilen wordt gegeven (zie <http://www.steenuilgroningen.nl>).

Tot slot wordt een Europees beschermingsplan voor de Steenuil gepresenteerd. Nationale coördinatoren spelen in dit plan een grote rol. Belangrijk speerpunt in het plan is het stroomlijnen en op elkaar afstemmen van methoden en technieken voor monitoring en onderzoek aan Steenuilen. Dit symposiumverslag geeft daartoe een aantal goede aanzetten.– *Niko Groen*

De Steenuil in Nederland. Handleiding voor onderzoek en bescherming. Bloem H., Boer K., Groen N., van Harxen R. & Stroeker P. 2001. Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE). ISBN 90-9014682-2. €10,- + 3,- verzendkosten. Te bestellen bij H. Bloem, Rusthoven 7, 9301 TD Roden, 050-5016044.

De sterke achteruitgang van de Steenuil in Nederland in de afgelopen 30 jaar was in 1997 de aanleiding voor de oprichting van de Stichting Steenuilenoverleg Nederland (STONE). De noodzaak van beschermingsmaatregelen werd erkend door Vogelbescherming Nederland die 1998 het *Plan van Aanpak Steenuil* uitbracht waarin een overzicht werd gegeven van maatregelen die tot een herstel van de steenuilenpopulatie zouden moeten leiden. Een van de doelen van dit plan was het samenstellen van een handleiding voor onderzoek aan Steenuilen. In 2001 is deze handleiding verschenen, uitgebracht door STONE en geschreven door een vijftal (deels vrijwillige, deels beroeps) steenuilenonderzoekers. De handleiding is bedoeld om zowel beginnende als gevorderde onderzoekers een helpende hand te bieden bij inventarisaties en broedbiologisch onderzoek. Op deze manier kunnen de broodnodige gegevens worden verzameld die tot een beter inzicht kunnen leiden in de problemen waarmee Steenuilen in ons land te maken hebben.

Het 68 pagina's tellende boekje opent met een algemeen ecologisch getint overzicht van Steenuilen in Nederland. Achtereenvolgens komen systematiek, status, leefgebied, leefwijze, voedsel, broedbiologie en bedreigingen beknopt aan de orde. Daarna volgt een instructie over het inventariseren van Steenuilen. Het tweede deel beschrijft methoden voor onderzoek naar nestplaatskeus, broedbiologie, populatieontwikkeling en voedsel.

Elk van deze hoofdstukjes wordt ingeleid door een uitleg over het belang van dit soort onderzoek. Jammer is dat in het onderdeel over broedsucces nergens melding wordt gemaakt van de noodzaak van gebruik van de Mayfield-methode. Hopelijk berust de suggestie dat in de berekening van uitkomstsucces verdwenen eieren niet meegerekend moeten worden, slechts op een ongelukkige formulering. Ter afsluiting worden enkele praktische beschermingsmaatregelen beschreven, zoals het aanbieden van nestruimte (inclusief bouwtekening voor een nestkast) en het knotten van wilgen. Al met al een informatief boekje, waar het enthousiasme van de samenstellers duidelijk van afstraalt.

Door de mix van onderzoeksadviezen enerzijds en algemene inleiding en beschermingsmaatregelen anderzijds blijft het echter wat onduidelijk voor wie het boekje nu geschreven is. De beschreven onderzoekstechnieken zijn deels specifiek voor Steenuilen, maar het betreft ook grotendeels algemeen broedbiologisch onderzoek. De gedetailleerde onderzoeksinformatie is wellicht voor een klein groepje steenuilenonderzoekers van toepassing, die vermoedelijk al via andere kanalen op de hoogte zijn van de verstrekte informatie. Uiteindelijk is dit soort van onderzoek toch het beste te leren door mee te gaan met een ervaren iemand. – *Ingrid Tulp*

Birds of Western Africa. Borrow N. & Demey R. 2001. Christopher Helm, London. ISBN 0-7136-3959-8. Formaat 20*25*5 cm, 2.1 kg, 832p, Prijs €54.00. (Tevens: Princeton University Press ISBN 0-691-09520-5, 816p, \$52,50)

Met het verschijnen van het boek *Birds of Western Africa* is er een nieuwe en kwalitatief zeer goede veldgids beschikbaar gekomen voor een groot gebied. Het boek beslaat het gebied van Mauritanië in het noordwesten tot Kongo in het zuidoosten, en Tsjaad en de Centraal Afrikaanse Republiek in het oosten. Bij westelijk Afrika denken we vooral aan Europese steltlopers, watervogels en zangvogels die daar overwinteren, maar naast deze wintergasten heeft deze regio ook een zeer diverse autochtone vogelbevolking. Tot op heden was het op naam brengen van lokale West-Afrikaanse vogels (jungle-pimmies) met de gangbare literatuur niet altijd even makkelijk. Met deze nieuwe gids is dit hiaat op sublieme wijze gevuld.

De gids is in twee identieke versies voorhanden, de Helm editie (voor de Europese markt) en een Princeton University Press editie (voor dezelfde prijs, maar dan in dollars, bestemd voor de Amerikaanse markt), beide hardback. De gids is verdeeld in een inleiding, een sectie afbeeldingen, soortteksten en referenties. De illustraties zijn van zeer goede kwaliteit en de meer dan 3000 kleurenafbeeldingen, verdeeld over 147 platen, zijn zeer gedetailleerd en perfect van formaat. Niet minder dan 1285 soorten worden in detail besproken. Van de meeste soorten zijn man, vrouw en juveniel kleeft afgebeeld. Dat de illustrator (Nik Borrow) niet alleen vele uren over balgen gebogen heeft gezeten, maar ook zeer veel veldervaring heeft, blijkt uit de natuurgetrouwe platen (van de geïllustreerde soorten heeft hij er slechts 78 (6%) niet in het vrije veld geobserveerd!). Binnen soortgroepen zijn de soorten weergegeven in een identieke houding, kenmerkend voor de soortgroep, zodat onderlinge vergelijking tussen de soorten optimaal mogelijk is, zonder afbreuk te doen aan hun natuurlijke houding. De tekst geeft naast de wetenschappelijke en Engelse naam (de nomenclatuur van de serie *Birds of Africa* wordt aangehouden), tevens de Franse naam en de synoniemen die in omloop zijn. De lengte van de vogel (balglengte, snaveltop-staartpunt) wordt gegeven in centimeters en de auteurs verloochenen hun afkomst niet door deze maat ook nog in inches op te nemen. Daarna volgt een omschrijving van het verenkleed, uitgesplitst naar sekse, leeftijd en ondersoort. Ruime aandacht wordt besteedt aan de omschrijving van de geluiden,

en elke soort wordt gecomplementeerd met een verwijzing naar een track op een van de 15 cd's van *African Bird Sounds* (Chappuis 2000). Een slimme vondst waardoor in combinatie met deze cd's geluiden in het veld snel nagezocht kunnen worden. Het boek besluit met een literatuurlijst met 600 referenties, een lijst met algemene bronnen en een lijst gegroepeerd per land. Uit de referenties blijkt dat de auteurs grondig hebben gewerkt, en werk van Nederlandse ornithologen wordt veelvuldig aangehaald (onderzoek in onder andere Burkina Faso, Kameroen, Kaap-Verdische eilanden, Tsjaad, Gabon, Guinea, Guinee-Bissau, Mali, Mauritanië & Niger). De auteurs roemen in hun dankwoord de schrijvers van eerdere determinatiewerken over deze regio, waaronder *Birds of West Africa* (Serle *et al.* 1977). Het kenmerkt hun bescheidenheid dat ze zich schatplichtig voelen aan hun voorgangers, terwijl hun eigen werk zoveel beter is.

Het is duidelijk dat de T-Ford van Serle *et al.* nu is vervangen voor een luxe Toyota Landcruiser. Completer, betrouwbaarder, gedetailleerder, moderner en mooier. Is er dan niets op het werk aan te merken? Er moet toch iets te zeuren zijn? Nou vooruit dan, ik weet twee persoonlijke minpuntjes te verzinnen. Woog de Serle & Morel slechts 0.6 kg, deze nieuwkomer neemt 2.1 kg voor z'n rekening. Daarnaast had ik graag verspreidingskaartjes naast de platen gezien, zodat je bij het determineren beter kan focussen op de geografisch meest aannemelijke soorten. Bijvoorbeeld voor het herkennen van de zeven soorten van het *Batis* genus (plaat 111) die verduveld veel op elkaar lijken, zou het prettig zijn om in één oogopslag te kunnen zien welke kandidaten in aanmerking komen. Het boek is onontbeerlijk voor elke ornitholoog die geïnteresseerd is in deze regio. Alleen voor de Senegal/Gambia regio is een gids van vergelijkbare kwaliteit verkrijgbaar; voor het overige gebied is deze nieuwe gids veruit het beste wat er is. Dus koop dit boek, een doos Immodium en een ticket naar Mali en ga op zoek naar de Golden Nightjar, niemand weet wat deze soort voor geluid produceert. Of naar Kameroen... op zoek naar Monteiro's Bush Shrike die slechts bekend is van twee gevallen: één zichtwaarneming (Mount Kupe in 1992) en één exemplaar twee eeuwen geleden verzameld op Mount Cameroon. En als je de charme van Afrika niet ter plekke wil ervaren, dan biedt dit boek nog altijd genoeg moois om thuis te genieten van ornithologische rariteiten zoals de Standard-winged en Pennant-winged Nightjar, Bearded Barbet en Lyre-tailed Honeyguide. - Leo Bruinzeel

The birds of heaven. Travels with cranes. Matthiessen P. 2001. The Harvill Press, Londen. 349 p. ISBN 186046 947 7. Prijs €37,-

Toen driekwart eeuw terug Nederlandsche Vogelkundigen aanvingen met het laten verschijnen van dit tijdschrift, maakten romantisch gestemde beschrijvingen nog een niet onaanzienlijk deel uit van hetgeen over natuur en vogels viel te lezen. In Nederland beschreven auteurs als J.I. van Schaick, R. Tolman en R.J. de Stoppelaar via boeken en artikelen op stemmingsvolle wijze hun ervaringen in het veld. Hoewel die publicaties gewoonlijk niet diep groeven, droegen ze onder een breed publiek bij aan uitbreiding van waardering voor de natuur.

Tegenwoordig zijn ornithologische publicaties veel meer ecologisch van opzet. Maar *The birds of heaven* laat zien dat het genre van sfeervolle natuurbeschrijvingen nog niet van de baan is. Op soms lyrische wijze beschrijft de auteur zijn tochten naar en door het Amurgebied, Gujarat, Hokkaido, Tibet en delen van Afrika, Australië en Noord-Amerika op zoek naar de vijftien soorten kraanvogels van deze wereld. Toegegeven, het valt moeilijk te ontkennen dat bij het waarnemen van kraanvogels emoties loskomen, zeker bij Matthiessen, door een recensent genoemd '*our greatest modern nature writer in the lyrical tradition*'. Ondanks dat Matthiessen zijn boek goed heeft weten te documenteren en de kraanvogelkundigen van deze wereld veel informatie hebben aangeleverd, kostte het recensent moeite door *The birds of heaven* geboeid te blijven. Zo valt slechts te hooien en te gras te lezen wat de auteur aan andere vogelsoorten zag tijdens zijn tochten door ornithologisch bepaald niet de oninteressantste plaatsen op aarde waar kraanvogels voorkomen. Robert Bateman illustreerde het boek. Deze plaatst zijn kraanvogels, geheel in stijl, ook in een romantische ambiance. Degene die nieuwsgierig is naar hoe het er werkelijk voorstaat met de kraanvogels, doet er goed aan het in 1996 verschenen rapport *The Cranes - Status Survey and Conservation Action Plan* (ISBN 2-8317-0326-3) door te nemen. Dit ruim

geïllustreerde, onder redactie van Curt D. Meine en George W. Archibald verschenen IUCN-rapport behandelt uitgebreid de stand van zaken bij alle soorten kraanvogels. - *Gerard L. Ouweneel*

Broeders, trekkers en dwalers. Looij T. (red.) 2001. De Nieuwe Haagsche, Voorburg. 272 p. ISBN 90-72766-95-4. Prijs €16,-.

In 2000 vierde de Haagse Vogelbescherming haar 75-jarig bestaan. Daarmee is het een van de oudste regionale natuurwerkgroepen in Nederland. Het jubileum werd kracht bijgezet met de publicatie van een stadsavifauna. Dit boek beschrijft het voorkomen van alle vogels in en rondom Den Haag en Voorburg, inclusief de villawijken en landgoederen bij Wassenaar (in totaal 11 000 ha).

Na een summier hoofdstuk over onderzoeksmethoden volgt een uiteenzetting over de landelijke betekenis voor broedvogels die aan Den Haag en omstreken kan worden toegekend. Liefst 5% van de Nederlandse Nachtegalen en 4% van de Groene Spechten is in of rond Den Haag gehuisvest. Het totale aantal broedparen in het studiegebied (alle soorten) wordt becijferd op ruwweg 80 000, voor 40% bestaande uit Houtduiven, Merels en Huismussen. Het leeuwendeel van het boek wordt in beslag genomen door teksten over de ruim 120 geregistreerde broedvogelsoorten. In de meeste gevallen is daarbij ook een passage over fenologie en doortrek opgenomen. Deze teksten zijn luchtig geschreven en bevatten veel historische en anekdotische informatie. Voor soorten die louter in de doortrekperiode of als overwinteraar voorkomen is een afzonderlijk hoofdstuk gereserveerd. Hierbij is royaal geput uit het enorme bestand van systematisch verzamelde gegevens over (gestuwde) vogeltrek langs de zeereep. Achterin het boek zijn tabellen te vinden met informatie over de dichtheden per broedvogelsoort en per type groengebied. Al met al een degelijke en prettig leesbare publicatie, die thuishoort in de boekenkast van vogelaars met een speciale interesse voor vogels in het stedelijke gebied. - *Rob L. Vogel*.